Turkish Studies

Volume 14 Issue 6, 2019, p. 3261-3273

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22824

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 29.05.2019

✓ Accepted/Kabul: 15.10.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (09.08.2019)-Referee 2 (23.08.2019)- Referee 3 (28.08.2019)

This article was checked by iThenticate.

SOSYOLOJİK İMGELEMDE HACI BEKTAŞ-I VELİ*

Bülent KARA**

ÖZ

Hacı Bektaş-ı Veli, Horasan'ın Nişabur şehrinde 13.yy.da doğdu. İlk eğitimini Lokman-ı Parende'den almıştır. Ahmet Yesevi' nin öğretilerini takip ederek eğitimini tamamladıktan sonra Aleviliğin yaygın olduğu Anadolu'ya gelmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli dendiği zaman aklımıza gelen en önemli husus, akla ve bilime yaptığı vurgudur. O, evrende sonsuzluğa uzanan bir davranışın taşıyıcısı olmuştur. Bektaş' ın odaklandığı toplumsal yaşamın oluşmasını sağlayan niteliklere, Allah aşkı ve insan sevgisi temel hazırlamaktadır. Bektaş'ın oluşturduğu düşünce sayesinde, insanlar toplumsal uzlaşma ve barış ortamını tadabilmiştir. Bektaş, aynı zamanda İslam kültürünü özümsemiş ve çevresindekilere yaymıştır. Seslendiği en iyi kaynak, insandır. Bu anlamda kullandığı kavramlar: Kardeşlik, iyilik, hoşgörü ve barıştır.

Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'ya ayak bastığında Anadolu'da siyasi bir birlik, toplumsal bir düzen yoktu. Söz konusu dağınıklık içinde toplumu kucaklayan, birleştirici, uzlaştırıcı toplumsal içeriğe ihtiyaç duyulmaktaydı. Devam eden süreçte Bektaşilik yükselişe geçti. Bunun sonucunda Bektaş-ı Velinin derslerini ve sohbetlerini takip ederek onun tarikatına bağlananlara, tasavvufi usule uyararak "Bektaşî" dendi. Sosyolojik olarak Hacı Bektaş'ı anlayabilmenin yolu, onun bakış açısıyla ilgilidir. Bu bakış açısını anlayabilmek ise onun eserlerinin incelenmesine istinaden yapılabilir. Kitabü'l-Feva'id, Fatiha Suresi Tefsiri, Besmele Şerhi, Makaalat-ı Gaybiye ve Kelimat-ı Ayniyye onun önemli eserlerindendir.

Hacı Bektaş-ı Veli, " **Bir olalım, iri olalım, diri olalım.**" sözüyle, insanlar arasındaki bütünlüğü, birliği dayanışmayı kastetmektedir. Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli, alın teri, temizlik, ve çok çalışmak konusunda, " **Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et.**" demiştir. Toplumda bütünlük, insanlar arasında sevgi, saygı, hoşgörü, kardeşlik gibi hususları da şu sözüyle dile getirmiştir. " **Ayağa kalkarsan hizmet**

* Çalıştaydan üretilerek yapılmıştır.

** Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, E-posta: bkara@ohu.edu.tr

amacıyla kalk, eğer konuşacaksan hikmet ile konuş ve oturacağın zaman saygı ile otur!”

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş-ı Veli, Sosyolojik İmgelem, Alevilik, Bektaşilik, Hoşgörü

SOCIOLOGICAL IMAGING HACI BEKTAŞ VELİ

ABSTRACT

Hacı Bektaş-ı Veli was born in the 13th century in Nişabur, Khorasan. He received his first education from Lokman-ı Parende. After completing his education by following the teachings of Ahmet Yesevi, he came to Anatolia, where Alevism is widespread. When Hacı Bektaş-ı Veli is mentioned, the most important issue that comes to mind is his emphasis on mind and science. . He has been the bearer of eternity in the universe. . The love of Allah and love of human beings are the basis for the qualities that provide the social life that Bektas focuses on. Thanks to Bektas' thought, people were able to taste the environment of social reconciliation and peace. At the same time, Bektashi assimilated and spread the Islamic culture to the people around him. The best source he calls out is human. In this sense, the concepts used: Brotherhood, goodness, tolerance and peace. When Hacı Bektaş-ı Veli set foot in Anatolia, there was no political unity or social order in Anatolia. There was a need for unifying and conciliatory social content that embraced society in the disorganization. Bektashism started to rise in the ongoing process. As a result, those who followed Bektash-i Veli's lectures and conversations and were bound to his sect were called taş Bektashi arak following the sufism procedure. The way to understand Hacı Bektash sociologically is about his point of view. Understanding this point of view can be done with reference to his works. Kitabü'l-Feva'id, Interpretation of Surat al-Fatiha, Commentary on Besmele, Makaalat-ı Gaybiye and Kelimat-ı Ayniyye are among his important works. Hacı Bektaş-ı Veli, "Let us be one, let's be big, let's be alive.", The integrity between people, unity means solidarity. In addition, Hacı Bektaş-ı Veli, forehead sweat, cleaning, and hard work, said: p Take your place and deserve the bite you have earned. He expressed the issues such as integrity in society, love, respect, tolerance and brotherhood among people. . An If you stand up, stand up for service, if you are going to talk, speak with wisdom and sit with respect when you sit down! ”

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction and Purpose of the Study

It is not easy to make a definitive judgment about someone who has a lot of rumors, stories and rumors about him. The best way to understand a person's world of thought is to study that person's works; however, when we examine the sources related to Bektas, there are gaps. These gaps make us think that these works may not belong to Bektas in general. These gaps make us think that these works may not belong to Bektas in general. However, the main point that makes us think that

these works belong to Bektas are the references made to it. Based on these references, we, in general opinion, accept that the works belong to Bektas. Hacı Bektaş-ı Veli was born in the 13th century in Nişabur, Khorasan. He received his first education from Lokman-ı Parende. After completing his education by following the teachings of Ahmet Yesevi, he came to Anatolia, where Alevism is widespread. When Hacı Bektaş-ı Veli is mentioned, the most important issue that comes to mind is his emphasis on mind and science. . He has been the bearer of eternity in the universe. . The love of Allah and love of human beings are the basis for the qualities that provide the social life that Bektas focuses on. Thanks to Bektas' thought, people were able to taste the environment of social reconciliation and peace. At the same time, Bektashi assimilated and spread the Islamic culture to the people around him. The best source he calls out is human. In this sense, the concepts used: Brotherhood, goodness, tolerance and peace.

Result

Hacı Bektash-ı Veli is from a group of mature sufis, who are Sunni, shari'a, free from riyah, bad habits and ilahad and divination. Hacı Bektaş-ı Veli's main thoughts and sayings are collected in his work *alat Makalat*. According to Hacı Bektash, reason is inadequate in the way of Allah; but the guardian of these great might in human life is again the mind. One of the most important features of Hacı Bektash is the connection between Turkish culture before and after Islam. Ahmet Yesevi and Bektashi dervishes were also effective in the formation of this bond. He also expressed the excellence in the structure of human being as an area of existence. Hacı Bektaş has defined us as a perfect human type in terms such as "er", "arif man" and dostu friend of God ". This type of human is always in unity, integrity, solidarity with other people. At the same time, these people are clean and pure, and they are always looking for halal bites. Hacı Bektaş-ı Veli played a primary role in the Turkification and Islamization of Anatolia. The thought system of Hacı Bektaş-ı Veli, which started in Anatolia and expanded to the Balkans, played an important role in the survival and development of Turkish culture. In defining Hacı Bektash-ı Veli, Ocak makes conceptualizations that are not related to or evoking ethical and scientific values by targeting not only Him but also the wider masses represented by him. For example, the "Informal Sunni (Heterodox) Turkmens" Informal Sunni Interpretation "conception bears the traces of a logic that includes the connotation of Hacı Bektash-ı Veli and the tradition of Sufism, which he represents, as well as an illegitimate, non-Islamic conception that is far from Islam. While reasoning in religion and science will serve the benefit and integrity of society, it is a social reality in which the marginalization, separation and conflict will benefit those who define themselves in the center of religion. This expression is a two-dimensional humiliation. The first includes Hacı Bektaş-ı Veli and the social tradition that he represents, and the second includes the Turcoman, which includes this social segment, and the Turkmens who carry Islam, which establishes all their states. It is an undefinable condition to see the Turkmen around what is not unawareness. In the same work, while evaluating the Bektash-i belief, it also included the suggestion and practice of a semi-superstitious understanding of Islam mixed with pre-Islamic religious-mystical beliefs. it is not to understand the dimension of Islam and lore

or to be malevolent. In the depths of this history, it is a contemporary manifestation of the infertility of being a Christian and then a Muslim. The expression "Makalat as a simple manual dır is a reflection of shallow and intolerable discussion. These and similar characterizations are the expression of an indirect, but subconscious, steady stance of assimilating the underhanded sticks not only to the sultan, but also to those who trust him, and to invite those who preach the idea of primitive humiliation and the disappearance of the Alevis in this age. Or Fuat Köprülü, Esat Cosan etc. In spite of the shortcomings of individuals such as academic, humanitarian definitions and efforts to understand the rejection of what kind of intellectual aims to inherit. Another thing that I do not understand or explain how it serves the purpose of the "Turkmen" "Turkmen" science, the claim that the Turks can not be irfani and through it to all Turks in general, in particular Hacı Bektaş-ı Veliye can not do not understand that worthy, it should be very clear, this and those who act from similar phenomena need to explain how the fight with the Turkmen will last until the apocalypse, or what kind of a sense of origin is there, how they define themselves.

Keywords: HacıBektaş-ı Veli, Sociological Imagination, Alevism, Bektaşilik, Tolerance

Giriş

Bektaş gibi hakkında fazlaca söylenti, öykü, söylence olan biri hakkında, kesin bir yargıya varmak kolay değildir. Bir kimsenin düşünce dünyasını anlayabilmek için en iyi yol, o kişinin eserlerini incelemektir; ancak Bektaş ile ilgili kaynakları incelediğimizde karşımıza boşluklar çıkmaktadır. Bu boşluklar, genel olarak bu eserlerin Bektaş'a ait olmayabileceğini düşünmemize neden olmaktadır. Bununla birlikte söz konusu eserlerin Bektaş'a ait olduğunu bizlere düşündüren asıl husus, ona dair yapılan atıflardır. Bu atıflara dayanarak bizler de genel kanıda, eserlerin Bektaş'a ait olduğunu kabul ediyoruz.

Bektaş'ın felsefesi, insandan beslenir. Bu anlamda ele aldığı belirli kavramlar vardır. Bunlar: Kardeşlik, hoşgörü, iyilik, barış, yardımseverlik gibi kavramlardır. Bektaş'ın ele aldığı bu kavramlar; onu, insanların gözünde iyi bir konuma getirmiştir. Bu anlamda insanların dilinde öğretilerinin dolaşması da oldukça olağandır.

Bektaş, çevresinde öğütleri ve davranışlarıyla farkındalık oluşturmaya çalışan bir kişiliktir. Bu açıdan bakıldığında Anadolu'da salt inanç temelli düşünce sisteminin kemikleşmiş yapısını kıran ermişlerden birisidir.

Anadolu, birçok dervişin dimağıdır; ancak Bektaş gibi halkça benimsenip özgürlükçü ve varlık sevgisini benimseyen derviş bulmak zordur. Bektaş'ın yolunu izleyen Geyikli Baba, Abdal Musa, Balım Sultan da aynı mantıkla davranmış ve akıllarda kalmışlardır.

Bektaş, ölçülü bir mizaca sahiptir. Eserlerinde birçok olağanüstü başarı sergilemektedir; fakat bu başarılar, hep insani boyutlardadır. O, kendini bilen kişiliği ve ölçülü tavırlarıyla insanların beğenisini kazanmıştır.

Bektaş adına oluşturulan kurumlar, zaman içerisinde yan kuruluşlarla etkileşim içine girmiştir. Bu etkileşim, değişimin olağan yüzüdür. Nihayetinde değişimin olmadığı bir unsuru görebilmek mümkün değildir.

Bektaşilik yayıldığı yerde kişiyi öncelikle toprağa sonra da geleneklere bağlamıştır. Böylelikle kişiler, varlıklarını bu inançla yoğururlarken bir yandan da değişimi içselleştirirler. Böyle bir ortamda toprağı verdiği emekle bir görür. Vilayetname'de Bektaş, olağanüstü davranışlarını gösterirken bunlar için bir edim ortaya koyar. Örneğin meyve için değneğini toprağa saplar ve ancak böyle bir şekilde meyveye ulaşır; yani kendi anlatımında dahi ürünü ancak emekle almaktadır.

Bektaş'ın olgunluğunda payesi olan isimler olarak Hoca Ahmet Yesevi ve hocası Lokman-ı Perende bahsedilir. Bu şahsiyetlerin engin bilgileri Bektaş'ın felsefesini besleyen önemli kaynaklar olmuştur.

Bektaş ve onu izleyenler, genel olarak Anadolu etkisindedirler. Bunun en bariz açıklığını isimlerinden anlayabiliriz. Çünkü bu isimler Türkçedir ya da Türkçeleştirilmiştir.

M. F. Köprülü 'İlk Mutasavvıflar' adlı eserinde Bektaş'tan Yesevi inançlarına bağlı bir meczup olarak bahsetmiştir. Bu noktada anlamaktayız ki Bektaş, Anadolu'ya belli bir görev için gelmemiştir.

Bektaş'ın çağdaşı Ahmed Eflaki, onun gönül bilgisiyle dolu olduğunu; ancak bunun şeriata uygun olmadığını söylemiştir.

Kesin kaynaklara dayanmasa da bazı kaynaklarda Bektaş'ın Şeyh Lokman Horasani'den el aldığı söylenir. Bektaş'ın yaşamında önemli bir isim olan Horasani ile Bektaş'ın ilişkisinin hangi yıl, nerede başladığı bilinmemektedir.

Bektaş'ın Kadıncık Ana ile olan özel yaşamıyla ilgili iki ayrı görüş vardır: Birincisi doğal bir evlilik geçirdiği, diğeri ise evlilik geçirmedigine ve soyunu sürdürmesine burun kanının vesile olduğuna dairdir.

Ahmet Yaşar Ocak Diyanet Vakfı yayınlarının islam ansiklopedisi Hacı Bektaş-ı Veli maddesinde "Nitekim mevlananın bile gıyaben tanıdığı bu Türkmen şeyhine hiç de iyi gözle bakmadığı bilinmektedir" cümlesi ile mesaj dolu ve ikilem yaratacak bir belgeye dayanmayan bilgiyi de derlerken uzlaşma ve barıştan yana Anadolu' da bir arada yaşamının öğretilerine hizmet etmeyen tarikatın, şeyhin ya da küçük marjinal dar gruplu çıkarların hizmetinde bir söylem geliştirdiği gözlenmektedir. Şunu belirtmek lazım ki din ve dini kanaat önderleri toplumsal denge unsurlarıdır, çatışmanın kaynağı değildir. Dolayısıyla kanaat önderlerini yazarken itidal ve itina göstermek gereklidir.

Bektaş'a dair yazılan eserleri ve kendi eserlerini incelediğimizde sosyolojik imgelemin tam olarak netlik kazanmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın öncelikli amacı ise Bektaş'ın düşünce sistemini oluşturan unsurlar, kendi düşünce sistematığının uzantıları, toplumda hangi izleri nasıl bıraktığı gibi olgular sosyolojik imgelemde incelenecektir.

Hacı Bektaş Veli'nin Yaşamı

Hacı Bektaş Veli, yaşamı hakkında net bilgiler olunmamasına karşın 1209'da Horasan'da doğmuş, 1271'de Kırşehir'e bağlı Sulucakaraöyük'te ölmüş olarak kabul edilir. 13. yüzyıla damgasını vurarak günümüzde dahi düşünceleri ile insanları etkileyen bir varlığa sahiptir. Günümüzde dahi hala insanların aklında yer bulan bu önemli insan, varlığını bir şekilde devam ettirmektedir. Bunun en önemli sebebi ise söylediklerini yaşayarak anlatmasıdır. Bu nedenle sadece Anadolu'da değil, Balkan ülkelerinden Yunanistan'a, Macaristan'a kadar pek çok ülkede de saygıyla anılmaktadır.

Bektaş'ın doğumu hadisesi Vilayetname'de şöyle anlatılır: Ailesinin uzun aman çocukları olmaz ve aile karalarını bağlamıştır. Derken bir gün bir ermiş, bir seyyid (peygamberin soyundan olan kişi) çıkagelir. Ana babanın dileğini alıp bunu Tanrı' ya ulaştırır. Nihayetinde bu ana babanın çocukları olur. Ancak bu bebek, annesini emmemektedir. Derken çocuğun birtakım sözler mırıldandığı fark edilir. Bu sözlerin ise Tanrının birliğine ve peygamberin onun elçisi olduğuna dair sözler olduğu anlaşılır.

Bektaş'ın babası Seyit İbrahim Sani, annesi ise Hatem Hatun'dur. Anadolu'ya gelmeden önce Mekke'ye giden Hacı Bektaş-ı Veli, hac görevini yerine getirerek "Hacı" mahlasını alır. Aşıkpaşazade tarafından nakledilen bilgiye göre Amasya, Kayseri, Sivas şehirlerine giden Hacı Bektaş-ı Veli, en son yerleştiği ve öğretisini yaydığı Sulucakarahöyük'e varır.

Bektaş'ın anlamı; "eş, denk, benzer"dir ve "san" niteliğinde de kullanılmaktadır.

Gençliğinde, Horasan'da Yesevilik'i benimsemeye başladığını birçok kaynaktan okuyabiliyoruz. Ancak bazı kaynaklarda Bektaş'ın Yesevilik'in değişmez nitelikli kabullerine bağlanma olanağının olmadığını görmekteyiz. Özellikle Makalat adlı eserinde Bektaş'ın şeriat adamı olduğunu açıkça görebiliriz. Bu anlamda Bektaş'a atfedilen eserlere baktığımızda yorumlarımızı esnek bir yapıda tutulması gerektiği kanısındayım.

Genel kanıya göre Bektaş, genç yaşında Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş, Baba İshak denilen bir dervişten el almış ve Baba İshak'ın öldürülmesinden (1240) sonra bugün kendi adıyla anılan bölgeye yerleşmiştir. Bektaş'ı bir yazar olarak görmekten ziyade çevresini sözleriyle, öğütleriyle, eylemleriyle uyandıran, ışıkladıran bir ermiş olarak görmek daha kıymetli bir bakış açısı olacaktır.

Bektaş'ın peygamber soyundan geldiğini, Hz. Ali'nin kuşağını sürdürdüğünü söyleyenler de vardır.

İmam Ali

İmam Hüseyin

İmam Zeynelabidin

İmam Muhammed Bakır

İmam Musa Kazım

İmam Ali Rıza

İmam Muhammed Naki

İmam Ali Naki

İmam Hasan Askeri

İmam Muhammed Mehdi

Seyyid İbrahim

Seyyid Hasan bin Seyyid İbrahim

Seyyid Muhammedü's-Sani

Seyyid Mehdi bin Seyyid Muhammed

Seyyid Musa bin Seyyid İshak

Seyyid İbrahimü's-Sani bin Seyyid Musa

Seyyid Bektaş Veli

Vilayetname'den öğrendiğimize göre, Bektaş, doğal insan yaşamının sınırlarını aşmış ve evrenin sonsuzluğuna uzanan bir davranışın taşıyıcısı olmuştur. Anadolu'nun birçok yerini gezmiş, yerlilerle görüşmüş, tanışmış, onlarla içli dışlı olmuştur.

Bektaş'ın hangi eğitimleri aldığı, hangi eserlerden esinlendiği tam olarak bilinmemektedir. Sadece bilinen 'Makalat'ta geçen din konularıyla ilgilendiğidir. Ancak kaynağının Anadolu

uygarlığından gelen birikimlerle beslendiği söylenebilir. Nitekim çalışan bir insanı gördüğünde “Ekinin bol olsun!” diye dua ederken çalışmayan bir insanla ilgilenmediğini okuyoruz, söylencelerinde.

Bektaş’ın Anadolu ‘da yaşadığı yıllar, bunalım yıllarına denk gelmiştir. Bu dönemin en sıkıntılı unsurlarından biri, inançlardır. Bu inançlar bir karmaşa yaratmıştır ve bu inançların kaynağı genel olarak farklı kültürler olmuştur. Bu kadar çeşitliliğin olduğu bir alanda, insanların karmaşa duyması da normaldir. Anadolu ortamındaki bu kargaşayı dayanışmaya dönüştüren Bektaş, bunu Bektaşilik ile yapmıştır. Özellikle büyük illerde değil de köylü ile ilişkisini sürdürmüş; konaklarda değil yoksullar arasında değer kazanmıştır.

Bektaş, “Anadolu Bacıları”ndan seçtiği Hatun Ana’ya her şeyini emanet etmiştir. Onu evlat edindiği, gizli bilgi ve kerametlerini ona gösterip öldüğü belirtilmiştir. Kendisi meczup ve saf bir insandı. Bektaş’ın bu niteliklerinden dolayı Hatun Ana’yı seçtiği düşünüldüğünde doğru olanı takip edip idame etmek istediğini düşünebiliriz.

Hacı Bektaş Veli’nin Çevresi

Bektaş’ın söylencelerinden üç sorun üzerinde odaklandığı anlaşılmaktadır. Bunlar: Doğruluk, iyilik ve yardımdır. Bu konular toplumsal yaşamın önemli değerlerinden birkaçıdır. Bu anlamda kendi odağını, düsturunu oluşturan Bektaş, toplumsal yaşam içerisindeki duruşunu belirtmiş ve bu duruşu anlatmıştır.

Bektaş’ın çevresindeki eylemler eğiticilik vasfındadır. Bu eğiticilik ise yukarıdaki üç değere dayanır. Bu değerlerle şekillenen olaylar topluluklar içerisinde değişik insan ilişkileriyle bağdaştırılır. Örneğin, bir kara domuz yavrusuna yapılan kötülük karşısında üzülmek, bu durumu gerçekleştireni eğitici bir dille eleştirir, yapılanın yanlış olduğunu belirterek doğru davranışın neler olduğunu kişiye sezdirir. Bu örnekten yola çıktığımızda İslam dininde domuz, uzak durulması gereken bir varlıktır ve eti haramdır; ancak Bektaş burada tutumunu insan duygusunun ne denli derinlerde olan bir kavram olduğunu vurgulayacak şekilde davranışlar gösterir.

Vilayetname’de de görüldüğü gibi Bektaş, bir çevre insanıdır. Çevresinde bütünlük içerisinde yaşar ve yalnız başına değildir. Dini amaçlı çile döneminde dahi çevreye bağlılık fikri ve çevreyle bütünleşme vardır.

Bektaş’ın çevresindeki insanlar, toprağa bağlı olan, tarımsal kesimde yaşayan insanlardır. Bu anlamda Bektaş’ın doğal yaşam ortamının kırsal kesim olduğu söylenilebilir. Bunun desteklerini kendi düsturundaki değerlerinden de anlayabiliyoruz.

Bektaş’ın saygınlığı kişiliğinden gelse de onu benimseyen bir halk vasıtasıyla adı dilleri dolaşmıştır. Bu halk da Anadolu halkıdır. Anadolu halkının besleyici varlığı, birçok söylencenin beşiği olmasında ana unsurdur. Öyle olmasaydı Bektaşilik de Anadolu’da değil Türkistan’da Hoca Ahmet Yesevi’nin doğup büyüdüğü yerde doğar ve gelişirdi. Bu anlamda Anadolu halkı Bektaş’ı tekkeye kapatmamış aksine kırsal alanlarını tekkeye dönüştürmüşlerdir.

Hacı Bektaş Veli’nin Düşünce Sistemini Oluşturan Tarihsel Süreç

Bektaş, bir gönül eri olmakla birlikte, Ahmet Yesevi gibi büyük bir mutasavvıfın da manevi ocağında, İslam düsturunu özümsemiş, bu ışığı çevresine yaymıştır. Bu ışıkla Anadolu’nun inanç ve kültürel yaşamlarına damgasını vurmasının yanında, beslendiği Bektaşilik tarikatına da etkileri olmuştur.

Bektaş’ın odaklandığı Allah aşkı ve insan sevgisi, en yüksek noktalara ulaşarak bugünkü toplumsal yaşamın oluşmasını sağlayan niteliklere de haiz olmuştur. 13. yüzyıl gibi insanların toplumsal karmaşa içerisinde olduğu bir dönemde Bektaş’ın oluşturduğu düşünce sistemi ile insanlar toplumsal uzlaş ve barış ortamını tadabilmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Bektaş’ın -sosyolojik anlamda-

toplumsal bütünlüğe katkısı çok olmuştur ve oluşturduğu bu bütünlük sayesinde ismini hala gelecek kuşaklara aktarmaktayız.

Hoca Ahmet Yesevi ve öğrencileri, düşüncelerini ve inançlarını yayarken özellikle herkesin anlayabileceği bir dil kullanmışlar ve insanların büyük bir kesimine ulaşabilmişlerdir. Yüzyıllardır Yesevilik'in sürdürülebilir bir zeminde olmasını sağlayan asıl unsur bu anlaşılabilirlik olmuştur. Bektaş da bu anlayışı devam ettirip Anadolu başta olmak üzere birçok çevrede bu görüşlerin yayılmasını sağlamıştır.

Bektaş'ın doğru anlaşılabilmesi için yaşadığı dönemin genel özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu dönemin 13. yüzyıl olduğundan çıkarak bu döneme kısaca bir göz atmakta yarar vardır. 13. yüzyıldan itibaren Türkler batıya yönelmişlerdir, ilk öncüler de "alperenler"dir. Eski Türklerdeki kahraman, yiğit, bahadır anlamındaki sıfatlar zamanla yerini İslamiyet'in kabulü ile birlikte ermiş anlamına gelen erenlikle birleştirerek yeni anlamlar kazanmıştır. Bu noktada alperenler, toplumlarının liderleri ve inanç önderleri konumuna yaklaşmışlardır.

Hayatı ve yetiştiği dönemle ilgili bilgilerin birbiriyle çeliştiği Bektaş hakkında kaleme alınan eserlerin çoğu iki başlık altında toplanır. Bunlardan birincisi, söylencelere dayalı hayatı, diğeri de tarihsel kayıtlardaki geçmiştir. Bu bağlamda ulaşılan bilgi, Bektaş'ın Horasan'dan Anadolu'ya geldiğidir.

Vilayetname'de geçen bahse göre; Horasan hükümdarı İbrahimü's-Sani Seyyid Muhammet'in oğludur ve Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden Lokman Perende'nin yanında eğitim görür. Eğitimini tamamladığında Lokman Perende, onu Anadolu'ya gönderir. Lokman Perende'nin "Müjde olsun ki Kutb'ül-aktablık senindir; kırk yıl hükmün vardır. Şimdiye dek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz, ahirete gideriz. Var, seni Rûm'a saldı, Sulucakarahöyük'ü sana yurt verdik Rûm abdallarına seni baş tayin ettik." dediğinde Bektaş, Anadolu'ya varmak için yola çıkar.

Bektaş, rivayete göre Anadolu'ya barış ve hoşgörü sembolü olan güvercin donunda, Lokman Perende'nin attığı yanan dal parçasını takip ederek gelir. Kendisinden önceki Horasan erenleri Bektaş'ı kıskanırlar ve onu engellemek için hilelere başvururlar; ancak bu gayelerinde başarılı olamazlar. Kısa bir sürede halk tarafından benimsenen Bektaş ise nüfuzunu her geçen gün artırmaya devam ettirir.

Bektaş, Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonra, eğitim çalışmalarına hız vermiştir. Rivayetlere göre Bektaş, otuz altı bin halife yetiştirmiştir. Bektaş öldükten sonra ise, görevlendirildikleri yerlere giderek öğretilerini sürdürmüşlerdir. Bunlardan bazıları ise şunlardır: Cemal Seyyid, Sarı İsmail, Hacım Sultan, Baba Resul, Pir-ab Sultan...

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Eserleri

Başta da belirttiğim gibi Bektaş'ı tanımak, anlamak ve analiz edebilmek için eserlerinin incelenmesi gerekmektedir. Kendisine ait olduğu kabul edilen eserlere kabaca bakıldığında yetiştiği ve yaşadığı dönemin karmaşası, onun düşüncelerinin kaynakları olarak görülmektedir. Ayrıca o, İslam'ın özünü esas alan bir anlayış ve algılayışa sahiptir. Dili ve davranışları itibarıyla çevresindeki insanları etkilemiş ve 13. yüzyıldan günümüze değin bu etkileyciliğini devam ettirmiştir.

Bektaş'a atfedilen eserler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

1. Kitâbü'l-Fevâ'id
2. FâtihaSûresi Tefsiri
3. Besmele Şerhi
4. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye

5. Makalât

Kitâbü'l-Fevâ'id

Bektaş'a ait olduğu kabul edilen eserlerden Fâtîha Sûresi Tefsiri, Besmele Şerhi, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Makalât yayımlanmış olmakla birlikte, Fevaid adlı eseri ilk defa Hacı Bektaş Veli Külliyyatı'nda tam metin olarak ele alınmıştır. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye gibi Farsça yazılan öğüt nitelikli bir eserdir.

Baha Said Bey ve Fuat Köprülü, Fevaid'in varlığını ilk duyuranlardandır. Abdülbaki Gölpınarlı, Fevaid'in geniş bir eserini gördüğünü ve eserdeki birçok konunun Mesnevi'de, Sultan Veled'in eserlerinde, Molla Cami'nin Nefahat'ında da bulunduğunu belirterek eleştirel bir üslupla anlatır.

Ethem Rûhi Fıglalı, Kitâbü'l-Fevâ'id'in Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet" eserinden esinlenilerek yazıldığını belirterek eserin üçüncü şahıs ağzından anlatıldığını ve Bektaş'ın kaleminden çıktığını, eserin isminin bizzat kendisince verildiğini belirtir.

Hız. Ali'nin fikirlerinden yola çıkarak Ahmet Yesevi'nin "Fakr-name"sindeki "Dört Kapı Kırk Makam" Fevaid'de de geçmektedir.

Faydalı bilgiler anlamına gelen Fevaid, tamamıyla Bektaş'a ait sözlerden oluşmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında eserin ona ait olmadığı düşünülebilir; ancak Makalât'taki bazı bilgilerin bu eserde de yer alması ve üslup olarak Bektaş'ın diğer eserleriyle benzer noktalarının fazla olması bu eserin Bektaş'a ait olduğu fikrini onaylamaktadır.

Fatiha Suresi Tefsiri

Tasavvuf geleneğinde Fatiha, Kur'an'ın özeti olarak kabul edilir. Bu nedenle Fatiha Suresi'nin önemi çok büyüktür. Hız. Muhammet, "Bütün Kur'an Fatiha'da toplanmıştır. Fatiha da Besmele'de toplanmıştır.", Hız. Ali ise "Besmele'deki bilgiler de başındaki "Be" harfinde toplanmıştır." demişlerdir.

Fatiha Tefsiri'nin Besmele Tefsiri'yle benzerliği bulunmaktadır. Her iki eserde de Miraç hakkında bilgi verilerek giriş yapılır. Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan bu eserde, Bektaş'ın döneminin izlerine de rastlanılmaktadır.

Yöredeki rivayete göre Bektaş'ın Fatiha Tefsiri'ni yazdığını duyan bir tefsirci Bektaş'a neden Kur'an'ın tamamını tefsir etmediğini sorar. Bektaş da, "Anahtar olmayınca bedestana girilmez, kutnu kumaş derilmez." Cevabını verir. Yine yöredeki bir rivayete göre Bektaş'a "Müslümanlık Nedir?" diye sorduklarında "İki Kulhü bir Elham Müslümanlık vesselâm" diye cevap verir.

Bektaş, Fatiha'nın Kur'an'ın özü olduğundan o dönemdeki konargöçerlere, bu sureyi onları anlayabileceği sade bir dille açıklayıp anlatmıştır.

Fatiha suresine Ümmül-Kitab, Seb-ül-Mesâni gibi adlarının yanı sıra Tefsîr-ül-Havâdis adı da verilmiştir. Anlamı ise "Kur'an'daki bütün bilgileri toplayıp veren."dir.

Fatiha suresinin kelimelerinin sayısı ve surede kullanılmayan harflerle ilgili tasavvufi yorumlar da bu eserdeki bir diğer önemli noktadır.

Besmele Şerhi

Besmele Tefsiri'nin Bektaş'a ait olduğu konusunda tereddütler bulunmaktadır; ancak bu eser Makalât'la birlikte kopya edilmiş olması ve onun üslubuna benzemesi, eserin Bektaş'a ait olduğu fikrini güçlendirmektedir. Ayrıca bu eser, Türk-İslam hayatı için oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Yaratıcının bütün isim ve sıfatlarını içerisinde barındıran Besmele, Müslümanların inanç, ibadet ve günlük hayatlarında önemli bir yer tutan Rahmân ve Rahîm sıfatlarının yer aldığı bir ayettir.

İslamiyet'te gerek dünya gerek ahiretle ilgili her önemli ve meşru konuda ve eylemde "Besmele" ile başlamak tavsiye edilir. Hz. Peygamberin "Besmele ile başlamayan her iş bereketsiz ve güdüktür." hadisi, besmeleyi günlük yaşamında kullandığı ve insanlara bunu tavsiye edildiği görülür. Her işe besmele ile başlamak, huzur ve sevginin sembolü haline gelerek hakikate ulaşmak için bir vesile sayılmıştır.

Besmele, Türk-İslam dünyasında ebedi ve mimari eserlerden, hat süslemelerine, hilye levhalarından edebiyat ve folklor, çeşme alınlıklarından mezar taşlarına, dükkân levhalarından eğitim ve kültür tarihine kadar birçok noktada kullanılmıştır.

Bu eserde Bektaş, Allah'ın "Allah", "Rahman" ve "Rahim" adları üzerinde durmuş, her işe, "Bismillâhi'r-rahmâni'r-râhîm" ile başlamanın fazilet ve yararlarından bahsederek besmeleyi yorumlamıştır. Allah'ın bağışlayıcılığı ve ihsanı ele alınarak bu temaların insan ilişkilerindeki etkileri vurgulanmıştır.

Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye

Bu eser, dili ve üslubu içinde ele alınan konuların işleniş yönünden Bektaş'a ait eserlerin en önemlilerinden birisidir.

13. yüzyıl, Moğol hâkimiyetinin yanında, tasavvuf hareketlerinin de hız kazandığı bir dönemdir. Bu eser de 13. yüzyıl tekke edebiyatının, tasavvuf geleneğinin en önemli eserlerinden biri olmuştur.

Didaktik bir tarzda kaleme alınan bu eser, sanatlı söyleyişten uzak, soru ve cevap şeklinde yazılmıştır. Farsça olarak yazılan eserde, dini, ahlaki ve tasavvufi konularda sorulan kısa sorulara; ayetler, hadisler ve İslam büyüklerinin sözleri belirtilerek cevap verilmiştir. Karmaşık ve anlaşılması zor konular, her insanın anlayabileceği bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak eserin dili açık ve yalın gibi görünmekle birlikte eser, yoğun bir şekilde tasavvufi terimler ve mecazlarla yüklüdür.

Eser genel olarak içeriğinde Bektaş'ın öğütleri, yönlendirmeleri ve dünya görüşünü yansıtmaktadır ve öğrencisi tarafından daha sonraki dönemlerde kaleme alınmıştır.

Eserde özellikle iki kişinin ismi zikredilmektedir. Bunlar: Hoca Ahmet Yesevi ve Abdülkadir Geylani'dir. Bektaş'ın inanç ve düşünce sistemine en yakın isimlerin bu isimler olduğu da anlaşılmaktadır.

Eserde insanın kendisini arındırması, dervişin yapacaklarından başlayarak iman, akıl, bilgi, yaratılış, şeyh, mürid ilişkileri gibi birçok konuya değinilmekte ve bu konular açıklanmaktadır.

Makâlât

Tamamen tasavvufi içerikli olan Makâlât, tamamen tasavvufi konularda yazılmış olan ve müstakil risalecikler halindeki makalelerden oluşmuştur. Bu sebeple "makaleler" anlamında "Makâlât" adını vermiştir.

Aslı Arapça olan bu eser, Ahmet Yesevi'nin "Fakrname" adlı eseriyle benzer içeriğe sahiptir. Birlik, beraberlik ve bütünlük konularına değinerek Türk tasavvufunda önemli bahislerden olan "Dört Kapı" ve "Kırk Makam"ın izahını temel almaktadır.

Mukaddime ile başlayan Makâlât'ın "besmele", "hamdele" ve "salvele" kısımlarından oluşan bölümlerinde Bektaş'a övgüler de bulunmaktadır. Bu övgülerden de anlaşılmaktadır ki esere sonradan ilaveler yapılmıştır.

Makâlât'a göre dört kapı: Şeriat, tarikat, ma'rifet ve hakikattir.

Tasavvufta işin esası, kendini bilmek ve bu sayede yaratıcıya ulaşmaktır. Bektaş'ın öğretisinde de bunu başarmak yatar. Ancak bunun yolu "Dört Kapı"dan geçip "Kırk Makam"a ulaşmakla mümkündür.

Didaktik bir üslubun hakim olduğu eserde amaç, müritlerin ilahi hakikatlere ulaşmalarını sağlayabilecek bir dil kullanmaktır. Bundan dolayı dili oldukça akıcıdır ve tasavvufi ve dini konular somutlaştırılarak anlatılmıştır.

Edebiyat tarihinde kalıcı bir yer edinen, edebiyatın ve sosyal bilimlerin değişik alanlarında da karşılaştığımız hikâyeler, peri masalları, efsaneler, destanlar, meseller, kıssadan hisseler, şiirler, fıkralar gibi edebi türler birer eğitim aracı olarak kullanılmıştır. Bu yöntem; değerlerin, ahlaki görüşlerin ve örnek davranışların insanların aklına aktarılıp yerleştirilmesinde etkili olduklarından nöropsikolojik öneme de sahiptir.

Makalât'ta yer alan hikâyelerdeki imge ve içerik zenginliği, hikâyelerin içeriğini "ego "ya yaklaştırır ve okuyucunun bu imge ve içeriklerle daha kolay özdeşim kurmasına yardımcı olur. Bu anlamda Makalât, pedagojik bir eser olma özelliği de göstermektedir. İlgi, heves, edep, zekâ, kabiliyet gibi kavramları irdeleyerek insanların çalışkan, azimli, sabırlı, edepli, dikkatli, cesur, mert olmaları gerektiği üzerinde sıklıkla durmaktadır.

Sonuç

Hacı Bektaş-ı Veli, Sünni, şeriatı bağlı, riyadan, kötü huylardan ilhad ve ibahiyecilikten uzak, olgun mutasavvıflar zümresindendir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin temel düşünce ve deyişleri "Makalat" adlı eserinde toplanmaktadır. Hacı Bektaş' a göre akıl, Allah yolunda yetersizdir, bu yolda ondan yüce kudretler vardır; ama bu yüce kudretlerin insan hayatındaki bekçisi, yine akıldır.

Hacı Bektaş'ın en önemli özelliklerinden biri, İslam öncesi ve sonrası Türk kültürü arasında bağlantı kurmasıdır. Bu bağın oluşmasında da Ahmet Yesevi ile birlikte Bektaşî dervişleri de etkin olmuştur.

O, insanın varlık alanı olarak yapısında bulunan seçkinliği de ifade etmiştir. Hacı Bektaş, bize "er", "arif adam", "Tanrı dostu" gibi deyimlerle bir mükemmel insan tipi tanımlamıştır. Bu tanıttığı insan tipi de her zaman diğer insanlarla birlik, bütünlük, dayanışma içindedir. Aynı zamanda bu insanlar, temiz ve paktırlar ve her zaman helal lokma peşinde koşan insanlardır.

Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaştırılmasında birinci derecede rol oynamıştır. Anadolu'da başlayıp balkanlara kadar genişleyen Hacı Bektaş-ı Veli düşünce sistemi, Türk kültürünün yaşatılmasında ve geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin inanç yapısında mutlak bir hoşgörü, samimiyet ve sevgi vardır. Türk-İslam ve dünya tarihinde derin ve benzersiz izler bırakan Hacı Bektaş-ı Veli'nin felsefi düşüncelerinin temelinde, ahlak ve insan sevgisi vardır. Bektaş-ı Veli aynı zamanda kadına, toplumun kutsal varlıkları olan analarımıza, kardeşlerimize çok değer vermiştir.

Ocak, Hacı Bektaş-ı Veliyi tanımlarken sadece Onu değil Onun temsil ettiği daha geniş kitleleri de hedef alarak etik ve ilmi değerlerden uzak ya da onu çağrıştıracak kavramlaştırmalar yapmaktadır. Örneğin "Gayri Sünni (Heterodoks) Türkmenler " Gayri Sünni Yorum" anlayışı adeta Hacı Bektaş-ı Veli ve Onun Temsil ettiği tasavvuf geleneğini islamdan uzak Gayri Meşru, sapkın islam dışı bir anlayışı çağrışımı ihtiva edecek şekilde bir mantığın izlerini taşımaktadır. Dinde ve bilimde akıl yürütmeler toplumun yararına ve bütünlüğüne hizmet edecekken ötekileştirmenin, ayırıştırmanın ve çatışmanın bizatihi kendini dinin merkezinde tanımlayanlara ne faydası olacağı tartışma götüreceği sosyal bir gerçekliktir.

Bu ibarede iki boyutlu bir aşağılama söz konusudur. Birincisi Hacı Bektaş-ı Veli ve onun temsil ettiği toplumsal gelenek, ikincisi ise bu toplumsal kesimi de içine alan Türün varlık tanaküzü ve tüm devletlerini kuran İslamı da sırtında taşıyan Türkmenleri kapsamaktadır. Türkmen’ i etraf-ı idrak görmek gafillik değil ise nedir tanımlanamaz bir durum almaktadır.

Yine aynı eserde Bektaş-ı inancını değerlendirirken “ islam öncesi dini-mistik inançlarla karışık yarı hurafevi bir islam anlayışını telkin ve talimini de ihtiva ediyordu” cümlesiyle Anadolu’ nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında yaratıcı akıl olarak kabul edilen ve Türkmenin cihan şubul olmasını sağlayan anlayışın itikat ve inancın islam ve irfani boyutunu anlamamaktan ya da art niyetli olmaktan ibarettir. Bu tarihin derinliklerinde önce Hristiyan olup sonra Müslüman olma kısırlığının çağdaş tezahürüdür. “ Makalat’ı basit seviyede bir el kitabı” olarak ifadesi tartışmaya açık sığ ve hoşgörüsüzlüğün yansımasıdır. Bu ve benzer nitelemeler sadece hünkâra değil ona güvenenlere de el altından sopa göstererek asimile etmenin ya da Sünnilik potasında eritmenin en hafifi ile bu çağda ilkel aşağılama ve Alevileri yok olması fikrini avunanlara davetiye çıkarmanın dolaylı, ancak bilinçaltında kararlı duruşun ifadesidir. Yoksa Fuat Köprülü, Esat Coşan vs. gibi şahsiyetlerin eksikliklerine rağmen akademik, insani tanımlamaları ve hünkârı anlama çabalarını reddi miras etmenin ne tür ilmilik gayesi vardır.

Bir başka anlamadığım ya da izahının nasıl gayelere hizmet ettiğini çözemediğim husus ise “ Türkmen” “Türkmenlerin ilmi, irfani olamayacağı iddiası ve bunun üzerinden genelde tüm Türklere, özelde ise Hacı Bektaş-ı Veliye layık görülen yazamaz yapamaz anlayışı, bunu çok net belirtmek lazım, bu ve benzeri olgulardan hareket edenlerin Türkmenlerle mahşere kadar sürecek kadar kavgası nedir, ya da nasıl bir köken algısı var, kendilerini nasıl tanımlıyorlar izaha muhtaçtır.

Hemen belirtelim ki Türkün, Türkmenin olduğu yerde Türk yurdu her şeyin en iyisini elde etmiştir. Hele bizi her alanda yönetenler bu tanımın dışında ise bölünmüş, küçülmüş, yoksullaşmış her şeye muhtaç olmuşlardır. Hacı Bektaş-ı Veli bu muhtaçlığı ortadan kaldıran ender kanaat önderlerindendir. Regüler dünyayı seküler akılla izah etmeye çalışmak hele de ilmi objektiflik kriteri üzerinden zorlama yorumlarla tasavvufu açıklamak neyin göstergesidir anlamlandırmak mümkün gözüküyor. Kaldı ki bu metodoloji ile bilgi oluşturmak sadece karşı durduğunuz ya da kısmen zorlama kabul ettiğiniz dünyayı ulaşılamaz, anlaşılamaz hegemonyasına sokmaz bu olgu aynı zamanda bumerang gibi kendi dünyanızı ve hatta kendinizi tartışmaya açar ki bu asla tasvip edilecek bir argüman oluşturmaz. Unutmamak lazım ki, kırık okla doğru menzil almak ve hedefi vurmak mümkün olmadığı gibi oku kullananlara tahmin edilemez arızalı durumlar ihtiva edeceği açıktır. Din ve dini tasavvuf konularda kanaatini, görüşünü sağlam delillere dayandırmayanlar (bu pek çok hadisede kolay gözüküyor) yorumlarını, düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak aktarırken itham etmeden herkesi kucaklayacak olgunlukta dile getirmelidir. Çünkü inanç aşkının içkin hale döndüğü ve benliği sarsılmaz kuşatan her şeyin tartışılmadan eylemselleştiği olgular toplamıdır. Herkes bu hassas konularda hassasiyet geliştirmeli ve bu hassasiyetin büyük Türk dünyasında kucaklayıcılığıyla davrananların necip milletin dualarına nail olacağı ve çok hassas köprülerden geçeceği asla ve asla unutulmamalıdır.

Tüm bu çatışma alanlarından toplumu ve bireyi mümkün olduğu ölçüde izole ederek koruyabilmek için tıpkı” senin dinin sana benim dinim bana “ söyleminde olduğu gibi herkesin inançlarında özgürlük yaşayabilmeleri ve her türlü din, fikir ve inanç hürriyetini amacına uygun yerine getirebilmeleri için mutlaka ve mutlaka dinin icaplarını bireysel hayatın azami sınırlarına dâhil edip bilim ile aklın icaplarını mümkün olduğu kadar toplumsal hayatın desenlerinin belirleyicisi yapmak gerekmektedir. Kısaca din bireysel olanda akıl ve bilim ise toplumsal ve kamusal belirleyici olmalıdır. Yoksa çatışmanın, yarılmının saikleri arasında dinler, mezhepler vs. bir aktör olarak hep karşımıza çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Kara, Bülent.(2017). “Anadolu’da Bir Kurucu Akıl: Hacı Bektaş-ı Veli”, İncir Yayıncılık :Kayseri
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996). “Hacı Bektaş Veli : İslam Ansiklopedisi” Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını: Ankara
- Öztürk, Yaşar Nuri.(2013). “Tarihi Boyunca Bektaşilik”, Ege Reklam: İstanbul
- Aytaş, Gıyasettin vd. (2010). “Hacı Bektaş Veli Külliyesi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi: Ankara
- Işık, Metin, Aktağ, Mustafa, Türk, Sezai. Sayı:55(2010): Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi: Ankara

İnternet Adresleri

www.haktan.com
www.e-hadi.net
www.estanbul.com
www.aleviweb.com
www.turkedebiyati.com
www.dersindir.net
www.gazi.edu.tr